

СЕКЦІЯ 2 СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.54.012.435

Зеліч В.В.

*доцент, кандидат економічних наук
кафедри міжнародного бізнесу, логістики та менеджменту
факультету міжнародного менеджменту, логістики та бізнесу
Ужгородського національного університету*

Сани «С» Г.А.

*студентка
факультету міжнародного менеджменту, логістики та бізнесу
Ужгородського національного університету*

ШЛЯХИ ГАРМОНІЗАЦІЇ МЕТОДІВ ПРОТЕКЦІОНІЗМУ ТА ФРИТРЕЙТЕРСТВА В УКРАЇНІ ЯК МЕХАНІЗМУ ПОКРАЩЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті проаналізовано основні концепції фритрейтерства і протекціонізму, зроблено спробу віднайти ефективних механізм поєднання вказаних методів для покращення функціонування національної економіки, збагачення нації, спрямування країни на нарощування промислово-виробничого потенціалу країни, покращення якісного та конкурентоспроможного експорту країни. Зроблена спроба моделювання методів протекціонізму та фритрейтерства в Україні, визначено їх вплив на розвиток країни.

Ключові слова: протекціонізм, фритрейтерство, вільна торгівля, промислово-виробничий потенціал країни, національне виробництво.

Зеліч В.В., Сани «С» Г.А. ПУТИ ГАРМОНИЗАЦИИ МЕТОДОВ ПРОТЕКЦИОНИЗМА И ФРИТРЕЙТЕРСТВА В УКРАИНЕ КАК МЕХАНИЗМА УЛУЧШЕНИЯ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

В статье проанализированы основные концепции фритрейтерства и протекционизма, сделана попытка найти эффективных механизмов сочетания указанных методов для улучшения функционирования национальной экономики, обогащения нации, направления страны на наращивание промышленно-производственного потенциала страны, улучшение качественного и конкурентоспособного экспорта страны. Сделана попытка моделирования методов протекционизма и фритрейтерства в Украине, определено их влияние на развитие страны.

Ключевые слова: протекционизм, фритрейтерство, свободная торговля, промышленно-производственный потенциал страны, национальное производство.

Zelic V.V., Sani «С» G.A. WAYS OF HARMANIZATION OF THE METHODS OF PROTECTIONISM AND FREE TRADE IN UKRAINE AS A MECHANISM TO IMPROVE THE FUNCTIONING OF THE NATIONAL ECONOMY

The article analyzes the basic concepts frytreystva and protectionism, and attempt to find an effective mechanism combining these techniques to improve the functioning of the national economy, enriching the nation, the country's direction on naroshennya industrial production potential, improve quality and competitive exports. The attempt of modeling methods and protectionism frytreystva in Ukraine, and determined their impact on development.

Keywords: protectionism, frytreystvo, free trade, industrial-commercial potential of the country, national production.

Актуальність дослідження. Надзвичайно актуальним для України є застосування гармонізації у виборі зовнішньоекономічної політики при використанні теорії протекціонізму та вільної торгівлі.

Метою дослідження є вивчення особливостей політики теорії і практики протекціонізму, визначення шляхів покращення ефективності застосування у ринковій економіці на сучасному етапі розвитку з урахуванням нових факторів її формування, комбінування її з вільною торгівлею в Україні та розробки рекомендацій застосування політики протекціонізму для підвищення конкурентоспроможності економіки країни.

Дискусійність застосування заходів політики протекціонізму та вільної торгівлі, глибокий конфлікт між теоретичними постулатами та практичними наслідками їх реалізації, неможливість визначити ту межу, яка розділяє обидва напрями зовнішньоторговельної політики країн та спонукає їх приймати відповідні заходи у економічних стосунках між со-

бою – в останні роки ці питання набувають ще більшої актуальності для України, тим більше зважаючи на проголошені ідеї лібералізації торгівлі в межах СОТ. Витоки дослідження взаємоузгодження протекціонізму та вільної торгівлі слід шукати ще у працях класиків економічної думки. Разом з тим нагромаджений пласт економічних знань у сфері зовнішньої торгівлі так і не забезпечив розробку єдиної політики поведінки країн у міжнародному економічному просторі. У цій статті автори ставлять за мету зробити спробу виведення, аналізу та моделювання єдиної політики поведінки країн при застосування методів гармонійного ефективного поєднання вільної торгівлі та фритрейтерства.

Аналіз досліджень. Першими теоретиками і практиками протекціонізму були меркантилісти (від італ. mercante – торговець, купець) У. Стаффорд, Т. Мен, А. Серра (Великобританія), Г. Скарuffі, А. Монкретьєн (Франція).

Найбільш значні досягнення у дослідженні особливостей політики протекціонізму здійснили такі видатні вчені-економісти: Ф. Ліст, Б. Баласа, А. Гамільтон, Я. Жаліло, П. Кругман, Т. Мельник, Дж.С. Мілль, А. Монкретсьєн, Б. Олін, М. Пєбро, М. Портер, Д. Рікардо, М. Серпухов, А. Сміт, У. Стаффорд, Дж. Стюарт, Е. Хекшер та ін.

Прибічники фритрейдерства – Д. Рікардо, Б. Олін, Б. Баласа, Б. Бартлет, Я. Жаліло, А. Сменковський, І. Дюмулен, Д. Менделєєв, причому перші наполягають на необхідності вжиття заходів щодо митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а інші відстоюють переваги вільного переміщення товарів, послуг та факторів виробництва між країнами.

Заперечення необхідності втручання держави у економіку для забезпечення її добробуту знаходимо ще у працях А. Сміта, який проповідував принципи саморегулювання ринку та обмеження державного впливу. Будучи прихильником вільної торгівлі, в якості чинників стимулювання зовнішньої торгівлі він виокремлює: повернення мита (аналог теперішнього відшкодування податку на додану вартість); премії, що видавали вітчизняним виробникам при вивезенні сировини або ж мануфактурних виробів (аналог субсидування); укладення вигідних торгових договорів з країнами; заснування колоній в інших країнах [1, с. 326, 329].

Разом з тим російський економіст-дослідник І. Посошков ще задовго до А. Сміта у праці «Книга про бідність і багатства» (1724 р.) як реальну загрозу безпеці держави виокремлював безмитну торгівлю, а торгівля загалом, на його думку, має бути регульованою.

Товарами, на які слід при ввезенні встановити заборони, він вважав такі, що «скоро пропадають», та вироби, які вже виробляються в достатній кількості в країні: сіль, залізо, голки тощо. Разом з тим дослідник не заперечував необхідність застосування жорсткої протекціоністської політики щодо експорту сировини з метою стимулювання вивезення вже готової продукції, тоді як в структурі російського експорту одними із основних статей були сировина та матеріали [2].

Підтримання ідеї вільної торгівлі декларував у своїх працях французький економіст і публіцист Ф. Бастья. В «Економічних софізмах» він зазначав, що «свобода торгівлі вирівнює умови виробництва – прямого чи непрямого, тому що вона залишає тільки неминучі відмінності, які полягають у транспортних витратах... Якщо дві країни поставлені в неоднакові умови виробництва, то з них обох від свободи обміну виграє насамперед та, яка поставлена природою в менш сприятливі умови» [3]. Вищеподаними аргументами вчений завдав суттєвого удару протекціоністським ідеям.

Протекціонізм (protectio – лат. – прикриття, захист) – система заходів, що ґрунтується на внутрішньому законі держави і міжнародних актах, які застосовуються державою для захисту національної економіки країни від іноземної конкуренції, за допомогою тарифних та нетарифних інструментів.

Практичним втіленням концепції Ф. Ліста став розвиток Німеччини, Японії та США. У своїй праці Ф. Ліст завдає нищівної критики популярній тоді в Європі теорії «вільної торгівлі» Адама Сміта та Давида Рікардо. Вчений довів, що вигода від «вільної торгівлі» для слаборозвинутої економічної країни може бути лише тимчасовою, а стратегічно така держава програє.

Протекціоністські заходи запроваджувала і Франція. Генеральний контролер фінансів Франції Ж.-Б. Кольбер після реформаційних заходів у 1667 р. запровадив ультраротекціоністський тариф, який мав на меті перешкодити увезення готових товарів у Францію. Загалом «промислова політика Кольбера, – як зазначав В. Малков, – ґрунтувалася на дуже старій, міцно укоріненій ідеї про можливість досягнення економічної автаркії, тобто про те, що Франція здатна розвивати в себе всі види виробництва і ні в чому не залежати від сусідів» [5].

Одним із перших тарифів Росії з яскраво вираженими ознаками протекціонізму був Митний тариф 1724 р. Довгий час митна політика Росії була достатньо поміркованою щодо захисту національних інтересів, і перехідним у частині реалізації протекціоністських та фритредерських заходів став митний тариф 1822 р., в подальшому змінений тогочасним міністром фінансів Росії Є.Ф. Канкріним, прихильником протекціоністського та фіскального, а не охоронного, мита. За П.Б. Струве, «протекціонізм Канкріна перебував в тісному зв'язку з фіскально-фінансовими завданнями управління. Канкрін був охоронцем інтересів фіску і вбачав, як і пізніше, Вітте, у митові ідеальний метод оподаткування» [6, с. 183]. Обравши політику стимулювання експорту товарів (через надлишковість їх пропозиції та неплатоспроможність населення і низький попит) і обмеження імпорту, уряду того періоду вдалося не тільки забезпечити тарифний захист вітчизняної економіки, а й штучно стимулювати зростання промисловості (а не всієї економіки) завдяки експортній орієнтації [7, с. 61-66].

М. Бунге був помірним протекціоністом, «талановитим економістом, що вийшов із фритредерської економічної школи 1840-х рр. і в душі переконаний фритредер». Які ж тоді мотиви були покладені в основу його протекціоністської політики? Аналізуючи розвиток економіки Росії того часу, не можна не погодитися з П. Струве: це поєднання грошово-політичних та фіскальних мотивів, з подальшим проведень реформ у податковій та валютній сферах [6, с. 241-246].

Політика захисту вітчизняного ринку отримала продовження у період перебування на посаді міністра фінансів С. Вітте. У 1893 р. він, за сприяння Д. Менделєєва, розробив програму розвитку промисловості і торгівлі Росії, котра передбачала за допомогою покровительського тарифу, торгових трактатів та системи перевезень товарів залізницею забезпечити захист національного ринку від суперництва іноземних товарів. Разом з тим, будучи прихильником учення Ф. Ліста, С. Вітте розумів неспроможність вітчизняної промисловості повністю задовольнити внутрішній попит, тому формування національної економіки мало відбуватися і за рахунок залучення іноземного капіталу. Більшість положень його доктрини були схвалені, однак іноземні компанії не отримали дозволу на придбання нерухомості [8, с. 75].

Одним із видатних російських дослідників механізмів реалізації політики протекціонізму та вільної торгівлі був лідер та прихильник лібералізму початку ХХ ст. П. Струве. У наукових колах його називають філософом економічної науки та економістом-систематиком, що сповідував ідеї послідовного емпіризму. Під торговою політикою він розумів не лише будь-який державний вплив на неї, але й суспільні відносини, що склалися в процесі. Тому зовнішню торгівлю розглядає «як сукупність впливів держави, спрямованих на створення особливо сприятливих умов торгових інтересів членів даної дер-

жавної цілісності по відношенню до членів інших державних утворень» [6, с. 3]. Ще на початку ХХ ст. П.Б. Струве дійшов висновку, що питання запровадження протекціоністської політики та митного покровительства, застосування протекціоністських заходів залежать не лише від економічного розвитку країн, але й від таких факторів, як: рівень населеності країни, розвиток продуктивних сил і виробничих відносин, природні та географічні умови країни.

З середини ХХ ст. завдяки утворенню ГАТТ принципів відбулося поступове зниження тарифних бар'єрів та спрощення процедур переміщення товарів. Разом з тим важко узгодити інтереси кількох країн, а вирішити та поєднати інтереси 153 країн практично неможливо, тому що передумови, мотиви та наслідки їх вступу до СОТ достатньо різні, в тому числі у сфері застосування тарифів [13], наявні відмінності у тарифних характеристиках, що вказує на неможливість безболісного для економік компромісу, який і так не вдалося виробити упродовж десятиліть. Разом з тим причиною такої ситуації можуть бути неготовність країни до переорієнтації ринків збуту товарів, нетривалий адаптаційний період або прихована стратегія СОТ щодо малорозвинених країн і країн, що розвиваються. Зокрема, це максимальне використання потенціалу держави, позбавлення за рахунок лібералізації оподаткування торгівлі суттєвих надходжень до бюджету та спричинення до залежності економіки країни від сильніших економік.

Нині доступ товарів країн, що розвиваються, на ринки розвинених країн є обмеженим. У доповіді Групи високого рівня з фінансування розвитку, створеної в межах ООН, зазначається, що основні вигоди від лібералізації торгівлі отримали промислово розвинені країни, а доступ країн, що розвиваються, на ринки багатих держав є суттєво обмеженим. Ринки основних товарів (не тільки сільськогосподарської продукції), виробництво яких у країнах, що розви-

ваються, відрізняється високим рівнем конкурентоспроможності, характеризується потужним протекціоністським захистом у найрозвиненіших країнах [14, с. 19]. За даними Світового банку, «протекціонізм багатих країн завдає країнам, що розвиваються, щорічні збитки на більш ніж 100 млрд дол., це вдвічі більше від усього обсягу допомоги, що надходить від Півночі Півдню» [15, с. 11].

Проведене дослідження ще раз підтвердило неможливість та неспроможність світової наукової думки упродовж століть виробити єдині правила та умови застосування основних форм тарифної політики. Причиною цього є усталена система поглядів на цю проблему, глибокий історичний досвід, який не тільки не сприяє розв'язанню проблеми, але й загортьє конфлікт причин та наслідків через неспівпадіння інтересів країн. Тобто сформована цілісна структура (гештальт) про протекціонізм та вільну торгівлю не дозволяє порушити таке їх сприйняття, що є можливим лише при домінуванні проявів однієї із них.

Політика протекціонізму часто застосовується промислово розвинутими країнами для захисту національних виробників як всередині країни так і за її межами. Дослідження проведені М. Серпуховим свідчать, що розвинуті країни найчастіше застосовують торговельні бар'єри у міжнародній торгівлі. Незважаючи на висловлювання канцлера Німеччини А. Меркель, що протекціоністські заходи національних держав створюють все більше перешкод для розвитку міжнародної торгівлі і гальмують зростання світової економіки [17], Європейським Союзом протягом 2011–2013 років було застосовано найбільше серед інших країн торговельних обмежень – 69 од. Серед лідерів також США – 57 од., Китай – 34 од., та Росія – 20 од. [18, с. 26].

Розвинуті країни, які декларують принцип вільної торгівлі, активно застосовують політику протекціонізму, що значно впливає на розвиток світової економіки. Дослідження еволюції протекціоніст-

Таблиця 1

Основні форми політики протекціонізму

Назва	Означення	Приклади
Селективний	Спрямований проти окремих країн чи товарів	Між Росією та США з приводу експорту російської сталі та імпорту американського м'яса
Галузевий	Захищає окремі галузі, передусім сільське господарство.	Ембарго ЄС на американську телятину з гормонами росту
Колективний	Здійснюється об'єднаннями країн проти держав, які в них не входять	В рамках Токійського раунду ГАТТ між США, Канадою, Японією та ЄС був підписаний договір про взаємну відміну мита для торгівлі літаками та їх запчастинами.
Прихований	Використання державою інституційних обмежень методами внутрішньої економічної політики без формального порушення міжнародних зобов'язань щодо інших країн. Часто підґрунтям такої політики є відстоювання власних геополітичних та соціально-економічних інтересів.	Намагання Росії, використовуючи інструменти фітосанітарного контролю, обмежити імпорт на її територію продуктів харчування українського виробництва (сирів, овочів, фруктів, курятини, кондитерських виробів, вин тощо) задля тиску в переговорах щодо вступу України в Митний союз.
Наступальний (агресивний)	Орієнтується на підтримку вітчизняного виробництва на зарубіжних ринках. Загроза введення обмежень на основних ринках збуту часто примушує країн-експортерів погоджуватись на відкриття власного ринку чи добровільне обмеження експорту.	Застосовані квоти до експорту текстилю, нав'язані країнам, що розвиваються, в рамках ГАТТ Міжнародного договору щодо бавовняного текстилю (особливо це позначилося на різкому зменшенні експорту бавовни з Індії та інших країн, що розвиваються).
Неопротекціонізм	Адміністративні, фінансові, кредитні, технічні та інші бар'єри, які значно ускладнюють вільне пересування товарів через кордони держав.	Використовуючи тиск, який полягав у відмові надання пільг відповідно до генеральної системи преференцій, якими користувалися Південна Корея, Сінгапур, Тайвань та Гонконг, США домоглися від вищезазначених держав «добровільного» обмеження експорту в розвинуті країни та відновлення своїх конкурентних позицій на міжнародному ринку.

Джерело: А. В. Келічавий, к. е. н., асистент кафедри політичної економії факультетів управління і управління персоналом та маркетингу, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ – «Ефективна економіка», 2014 р.

ських тенденцій дозволяє виділити декілька основних форм протекціонізму (табл. 1).

До методів прихованого протекціонізму належать декілька сотень різноманітних бар'єрів немитного характеру, які створюються на шляху експорту та імпорту товарів органами державної центральної та місцевої влади. Основними з цих методів є такі: технічні бар'єри; внутрішні податки та збори; державні закупки; вимоги про вміст місцевих компонентів.

Проведений кореляційний аналіз між кількістю ініційованих нетарифних заходів у країнах ЄС та ВВП на душу населення протягом 1998–2012 рр. (табл. 3) підтвердив результати дослідження ЮНКТАД та виявлену ними закономірність, що використання технічних нетарифних обмежень (санітарні і фітосанітарні заходи та технічні бар'єри) зростає зі збільшенням рівня ВВП на душу населення, у той час як нетехнічних (контроль за цінами, кількісні обмеження, антидемпінгові заходи), навпаки, знижується. Не всі із чинних видів нетарифних обмежень є протекціоністськими заходами

із захисту внутрішнього ринку від конкуренції імпортованих товарів, адже впровадження власне технічних обмежень зумовлено турботою про життя і здоров'я людей, прагненням до повного інформування споживачів щодо можливих наслідків придбання товарів.

Мета будь-яких нетарифних заходів – захист національного товаровиробника, безпеки та якості продуктів, що імпортуються. Проте їх застосування в Україні має рамковий характер з огляду на те, що продукція вітчизняного виробництва є неконкурентоспроможною за ціною та якістю, а відтак, за багатьма товарними позиціями, особливо непродовольчими товарами, перевага віддається імпортованим аналогам. Запровадження тарифних квот на імпорт продукції, визначення переліку товарів, імпорту яких підлягає ліцензуванню, контроль за цінами, вимоги до сертифікації та стандартизації, інші нетарифні заходи у своїй сукупності сприяють захисту українських підприємств від іноземної конкуренції, консервуючи наявну структуру виробництва та експорту.

Таблиця 2

Нетарифне регулювання у країнах ЄС та в Україні

Заходи	2008 ЄС-Україна		2009 ЄС-Україна		2010 ЄС-Україна		2011 ЄС-Україна		2012 ЄС-Україна	
Антидемпінгові	18	7	15	2	17	2	20	6	14	3
Компенсаційні	2	2	6	0	4	0	4	0	6	0
Санітарні і фітосанітарні	19	16	28	1	24	3	20	9	31	5
Санітарні і фітосанітарні	67	67	64	25	50	8	63	13	77	23

Джерело: *Oficijnyjsajt Svitovoi' organizacii' torgivli [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.wto.org*

Таблиця 3

Частота використання різних нетарифних обмежень у міжнародній торгівлі за товарними позиціями у 2012 р.

Товарна позиція	Санітарні і фітосанітарні	Санітарні і фітосанітарні	Передвiдвантажувальна інспекція	Контроль над цінами	Кількісні обмеження
Живі тварини	71.3	36.2	21.3	5.7	33.4
Овочі	69.2	31.7	24	3.6	27.1
Олія і жири	51.1	26.8	12.9	8	20.7
Харчові продукти	57	41.7	17.7	3.6	20.3
Мін. продукти	9.8	25.5	8.1	0.6	10.9
Хім. продукція	11.3	35.8	6.8	1.7	19.6
Гумка та пластики	1.2	24.1	5.7	0.8	6.3
Шкіра і хутро	12.8	23.7	9.9	0	12.9
Деревина	26.2	36.2	12.4	0.8	15.2
Папір	1.7	18.4	8.2	0.6	11.4
Текстиль	1.80	34.3	15.6	4.7	16.3
Взуття	0.7	38.8	16.7	3.3	17.9
Продукція машинобудування і електричне устаткування	1.1	20.8	8.2	0.8	13.1
Оптичне і медичне устаткування	0.4	20	7.9	0.2	8.1

Джерело: *Oficijnyj sajt JuNKTAD [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unctadstat.unctad.org/ReportFolders/reportFolders.asp>*

Таблиця 4

Індекси обмеженості торгівлі за 2009 р.

Країна	Тарифи			Тарифи та нетарифні обмеження		
	Усього	с.г.	Промисловість	Усього	с.г.	Промисловість
Україна	3.0	6.3	2.5	20.4	9.6	21.9
Росія	5.3	5.8	5.3	15.6	23.0	14.1
Білорусія	5.5	6.9	5.4	11.1	24.6	10.0
Грузія	1.4	7.2	0.2	1.4	7.2	0.2
Казахстан	4.0	9.7	3.5	11.1	32.3	9.2
ЄС-27	4.1	14.0	3.1	10.1	58.5	3.8
Світовий	4.5	13.8	3.6	12.7	24.4	11.1

Джерело: *Oficijnyjsajt Svitovoi' organizacii' torgivli [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.wto.org*

Вільна торгівля забезпечує лише короткостроковий вииграш, але держава має піклуватися про джерела багатства нації, а не про тимчасове задоволення проблеми. Тобто економічно-розвиненим країнам вигідна вільна торгівля, але країнам, що розвиваються, треба підсилювати національну економіку і підтримувати національного виробника. Держава має займатися промисловим вихованням нації, тобто інвестувати в національне виробництво. Це має зменшити економічне відставання нації. Ф. Ліст пропонує порівняти можливості національних виробників та іноземних, застосовуючи методи митних тарифів та обмежень. Німецький націоналіст вказує на те, що ставити вітчизняним підприємцям такі ж умови, як і сильнішим закордонним виробникам, нечесно [19].

В Україні для вітчизняних підприємств створені на сьогодні тепличні умови їх зростання, особливо це стосується ТНК, які практично є монополістами на ринку, для яких доцільно застосувати поєднання різних методів для стимулювання їхньої діяльності. Тобто застосувати для них методи вільної торгівлі, для того щоб вони заворушилися і почали покращувати якість своїх товарів, імпортувати дорогі європейські технології, для модернізації виробництва та покращення норм, стандартів до європейських виробників. Зміна їхніх позицій на ринку, застосування конкуренції дасть їм поштовх розвитку їхньої продукції. Водночас після поживлення внутрішнього ринку та покращення якості та стандартів доцільно включати політику прихованого протекціонізму, надавати національним виробникам державні замовлення чи пільгові кредити на модернізацію виробництв.

Гостро стоїть проблема корупції в Україні, на сьогодні національні виробники можуть собі дозволити випускати зовсім не якісний товар, знаючи що здобудуть відповідні дозволи, застосовуючи корупційні схеми.

Багата країна та, яка імпортує сировину і експортує товар. На жаль, Україна функціонує у зворотному напрямку – експортує сировину та імпортує товар. На думку авторів, це не є вигідним для країни, це збіднює її націю. Адже Україна має вигідне географічне положення, родючий ґрунт та багата на природні ресурси, отже могли б виробляти ті ж самі експортовані товари всередині країни, доцільно було б тільки імпортувати в Україну потрібне обладнання та новітні технології. Потрібно, щоб держава удосконаливала методи та механізми підтримки національного виробника.

Україна має віднайти досконалий механізм поєднання методів протекціонізму та вільної торгівлі для виходу із затяжної кризи, налагодженого якісного та конкурентоспроможного виробництва в країні та запровадження ефективної зовнішньоекономічної політики, участі у міжнародній торгівлі з метою збагачення національного потенціалу та покращення добробуту людей. Держава має спеціалізуватися на випуску того виду продукції, котрий забезпечить їй переваги в міжнародній торгівлі, а на внутрішньому ринку буде дешевшим за імпортований.

Із проголошенням України як незалежної держави її входження у світову спільноту стало загальноприйнятим та цілком виправданим завданням, адже тільки інтегруючись у світове господарство, Україна може ефективно розвиватися та шукати нових економічно вигідних для неї партнерів. Проблемою української економіки початку років незалежності стала не стратегія її виходу на зовнішній ринок, а формування її економічного іміджу, підвищення її кон-

курентного рейтингу, а також захист власних інтересів серед інших, більш розвинутих, країн світу. На жаль, ця проблема залишається нагальною і на сьогодні. Для захисту своїх інтересів, особливо в умовах сучасної нестабільності економік у всьому світі, Україна вимушена вдаватися до заходів економічного протекціонізму.

Питання протекціонізму є на сьогодні актуальним не лише для України, адже майже будь-яка держава використовує окремі заходи протекціонізму, хоча більшість з них є так звані «приховані».

Проте саме для української держави це питання стоїть досить гостро, так як для неї як для країни з перехідною економікою характерні фундаментальні дилеми у сфері організації становлення відкритої до зовнішнього світу ринкової системи і, зокрема, кардинальне питання: чому віддати перевагу – протекціонізму чи свободі торгівлі.

Усі розвинуті держави світу починали свою «історію» зовнішньої торгівлі саме із заходів протекціонізму, і лише з набуттям значних конкурентних переваг на зовнішньому ринку частково переходили до заходів вільної торгівлі [20].

З самого початку своєї співпраці зі світовим ринком Україна більше відчувала використання протекціоністських заходів проти себе, а ніж використовувала їх проти інших держав. Прикладом цього можуть бути антидемпінгові процеси проти українських металургів у США і Мексиці, жорстке обмеження імпорту українського текстилю в Європу тощо.

На думку вчених Я.А. Жаліло та А.Ю. Сменковського, стратегію економічного протекціонізму доцільно розуміти як комплекс заходів щодо забезпечення засобами держави рівноправної конкуренції на внутрішньому ринку України. Така стратегія має передбачати реалізацію політики цілеспрямованого сприяння розвитку ефективних вітчизняних виробництв, національного капіталу, що діє у межах чинного законодавства, доходів та рівня споживання населення України, активної підтримки становлення сучасної конкурентоспроможної економічної системи.

Розроблена та запропонована стратегія економічного протекціонізму має бути спрямована на такі заходи: не створювати для виробників «тепличні» умови, але забезпечувати нормальні можливості для господарської діяльності та рівноправної конкуренції; забезпечити термінове відновлення місткості внутрішнього ринку як найкращого способу поширення позитивного ефекту від економічного зростання; припинити практику невиконання державою зобов'язань перед власним населенням та підприємствами; забезпечити реалізацію факторних переваг України, серед яких основними є геоелектронічні чинники, наявність родючих сільськогосподарських угідь, висококваліфікована робоча сила, значний науковий потенціал, розвинена виробнича інфраструктура; враховувати у практичній діяльності соціально-економічні та політичні особливості України [21].

В Україні використання нею протекціоністських заходів проти конкретної держави обов'язково призведе до їх використання проти неї самої, і масштаби отриманих від цього негативних наслідків та збитків будуть залежати від держави-«суперниці». І не завжди ці заходи будуть виправданими, адже більшість економістів на сьогодні вважають, що протекціоністські заходи України, як то пов'язані з підвищенням на півроку ввізного митного збору на 13% на імпортні товари на початку 2009 року, в умовах економічної нестабільності в кращому випадку нічим не допоможуть національній економіці (тобто не ма-

тимуть сенсу, так як носитимуть нейтральний характер), а в гіршому випадку негативно позначаться на обсягах українського експорту.

До того ж для України це, за умов її членства у СОТ, є вдвічі невигідним, так як це суперечить правилам та ідеології даної організації. А якщо не скасувати застосовані заходи, це призведе до вживання аналогічних заходів проти нашої держави, а якщо розглядати це питання об'єктивно та не упереджено, то Україна від цього понесе набагато більше збитків та ще більше втратить довіри до себе, аніж будь-яка інша держава – учасниця СОТ [22].

Отже, застосування протекціонізму не є вічним: після створення конкурентоспроможної індустрії необхідно поступитися місцем міжнародній конкуренції. Але до того часу всі зусилля держави мають бути спрямовані на створення умов для власного економічного розвитку.

Висновки. За умови реалізації політики протекціонізму або вільної торгівлі у чистому вигляді не виникає сумнівів у доцільності застосування заходів, і лише у так званій зоні нестабільності проявляється когнітивний дисонанс. Його суть полягає в протиріччях, що мають місце при неузгодженості цілей обох форм митної політики, інструментів та основних результатів. З теорії когнітивного дисонансу саме в зоні нестабільності на основі поглиблення протиріччя і виникає зміна спрямування тарифної політики та примирення протиріч. Проте на практиці часто один дисонанс супроводжується іншим. Але ж при реалізації напрямів державної митно-тарифної політики поєднуються інтереси груп людей, які по-різному сприймають кінцеві ефекти пропонованих заходів та з різним ступенем адекватності реагують на зміни.

Зростання обсягів імпортованих товарів на внутрішньому ринку України, які за рівнем конкурентоспроможності порівняно з імпортованими аналогами є на порядок вищими, призводить до збільшення обсягів імпортоспоживання.

Труднощі в пошуку потенційних ринків збуту для експорту вітчизняних товарів через невідповідність їх європейським стандартам та низьку конкурентоспроможність можуть призвести до згорання ряду виробництв та подальшого нарощування негативного сальдо торговельного балансу.

Сировинна спрямованість експорту, яка містить невисокий відсоток доданої вартості, та майже повна відсутність високотехнологічних виробництв поглиблюють неефективну міжнародну спеціалізацію України та підвищують вразливість економічного розвитку від зовнішніх чинників.

Необхідна гармонізація технічного регулювання до міжнародних стандартів, вказівок і рекомендацій з метою диверсифікації зовнішніх ринків збуту, а також сприяння розвитку інституту добровільної сертифікації виробництва через підвищення відповідності бізнесу для модернізації моделей господарювання, що позитивно впливатиме на конкурентоспроможність вітчизняної продукції.

На погляд авторів, доцільно, щоб економічні лідери доклали максимум зусиль та практичних дій, аби забезпечити доступ товарів із країн, що розвиваються, на власні ринки; переглянути політику суб-

сидування сільського господарства; забезпечити добросовісне застосування антидемпінгових заходів та проведення розслідувань; розробити дієвий механізм надання країнам перехідного періоду для застосування зв'язаних ставок мита. І в кінцевому підсумку сприяти реалізації основних напрямів торговельного співробітництва між країнами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М. : Изд-во социально-экономической литературы, 1962.
2. Зайцева Л.И. Россия державная. Первый русский экономист и мыслитель – Иван Тихонович Посошков / Л.И. Зайцева. – М. : Институт экономики РАН, 1995.
3. Бастиа Ф. Экономические софизмы / Ф. Бастиа. – М. : Социум, Экономика, 2001.
4. Кобден Р. Ричард Кобден – Лига и борьба против хлебных законов. Речи Кобдена в парламенте и на митингах [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.sotsium.ru/books/111/158/Cobden_1836-10-27.html.
5. Малков В.Н. Жан-Батист Кольбер – реформатор XVII века (1619–1683) / В.Н. Малков // Новая новейшая история. – 2000. – № 3.
6. Струве П.Б. Торговая политика России / П.В. Струве. – Челябинск : Социум, 2007. – xxiv+282 с. (Сер.: Русский тариф. Вып. 3).
7. Замечательная эра в истории русских финансов (очерк экономической и финансовой политики Н.Х. Бунге и И.А. Вышнеградского). – С.-Петербург : Типография Правительствующего сената, 1895. – 106 с.
8. Ананьич Б.В. Сергей Юльевич Витте и его время / Б.В. Ананьич, Р.Ш. Ганелин. – СПб., 1999.
9. Менделеев Д.И. Заветные мысли : Полное издание (впервые после 1905 г.). – М. : Мысль, 1995. – 413 [2] с.
10. Історія митної справи в Україні / К.М. Колесников, О.В. Мороз, Г.М. Виноградов та ін. ; За ред. П.В. Пашка, В.В. Ченцова. – К. : Знання, 2006. – 606 с.
11. Красин Л.Б. Плановое хозяйство и монополия внешней торговли / Л.Б. Красин. – М. : Плановое хозяйство, 1925. – 39 с.
12. Янжул И.И. Избранные труды / И.И. Янжул. – М. : Наука, 2005. – 438 с.
13. World Tariff Profiles 2008/World Trade Organization and International Trade Centre UNCTAD/WTO 2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.wto.org/english/res_e/booksp_e/tariff_profiles08_e.pdf.
14. Рекомендации Группы высокого уровня по финансированию развития. A/55/1000. – 2001.
15. Глобализация, рост и бедность. Построение всеобщей мировой экономики: [пер. с англ.] – М. : Издательство «Весь мир», 2004. – 216 с.
16. Фестингер Л. Теория когнитивного диссонанса / Л. Фестингер : [пер. с англ.] – СПб. : Ювента, 1999. – 317 с.: табл. – (Мастерская психологи и психотерапии).
17. Меркель А.: Протекционизм тормозит рост мировой экономики [Электронный ресурс]: А. Меркель/DeutscheWelle – 14.06.2012. – Режим доступа : www.dw.de/dw/article/0,,16023317,00.html.
18. Серпухов М. Прихований протекціонізм як інструмент сучасної міжнародної торговельної політики / М.Ю. Серпухов // Економіка розвитку (Economics of Development). – 2013 – № 4(68). – С. 23-27.
19. Корнійчук Л.Я. Історія економічних учень.
20. Киреев А. Международная экономика. Часть 1. – М. : Международные отношения, 1997.
21. Жаліло Я.А., Сменковський А.Ю. Концептуальні засади стратегії економічного протекціонізму [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.niurr.gov.ua>.
22. Бюллетень экономической конъюнктуры Украины, Выпуск № 2. – Киев, 1998.